ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ

Р. Магійович, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0003-4240-4954

Львівський національний аграрний університет

О. Іваночко, ст. викладач

ORCID ID: 0000-0002-7263-7030

Львівська філія ПВНЗ «Європейський університет»

<https://doi.org/10.31734/economics2020.27.058>

Магійович Р., Іваночко О. Інвестування як перспектива розвитку АПК України

Зосереджено увагу на важливості процесів інвестування, від яких залежать перспективи розвитку країни і стан національного виробництва, рівень технічної оснащеності підприємств та економічний добробут, благополуччя населення. Розглянуто особливості інвестування АПК, які зумовлені специфікою сільськогосподарського виробництва. Визначено основні причини сповільнення інвестиційних процесів для аграрних суб'єктів господарювання, які зазвичай мають низьку платоспроможність і відповідно низьку інвестиційну привабливість. Для потенційних інвесторів низька привабливість аграрного виробництва визначається складним фінансовим становищем переважної більшості безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції, звуженістю або відсутністю взагалі предмета застави, якими нині виступають лише основні фонди з низькою їхньою ліквідністю внаслідок високого ступеня морального та фізичного зносу. Здійснено аналіз розподілу капітальних інвестицій за видами економічної діяльності, в тому числі у сфері АПК. Виявлено та розкрито основні ризики інвестиційного забезпечення АПК України. Розвиток і позитивна динаміка АПК безпосередньо залежать від інтенсивності пошуку й залучення ресурсів на довгострокову перспективу на регіональному та місцевому рівнях. До державно-приватного партнерства мають активніше долучатись ініціативні сільські громади, органи місцевого самоврядування, а також дрібні виробники аграрної продукції. Наголошено на тому, що інвестиційний процес у країнах із розвинутою ринковою економікою характеризується великою часткою залучених коштів, серед яких значне місце посідають кредити. Запропоновано заходи для стимулювання залучення інвестицій в агропромисловий комплекс.

Ключові слова: інвестиції, сільське господарство, інвестиційна діяльність, інвестиційний клімат, проблеми інвестування АПК, інвестиційний агропотенціал, розвиток АПК.

Mahiiiovych R., Ivanochko O. Investing as a prospect of agro-industrial complex development in Ukraine

This article focuses on the importance of investment processes, which influence the prospects of the country development and the national production conditions, the level of enterprises technical equipment and the economic welfare and well-being of the population. The peculiarities of agro-industrial complex investments, which are caused by specificity of agricultural production, are considered. The main reasons for the of the investment processes slowdown for agricultural business entities, most of which have low solvency and, correspondingly, low investment attractiveness, are identified. For potential investors, the low attractiveness of agricultural production is determined by the difficult financial situation of the vast majority of direct agricultural producers, narrow or no collateral, which are now only fixed assets with low liquidity due to high moral and physical depreciation. The analysis of capital investments distribution according to the types of economic activity, including in the agriculture field, has been done. The main risks of investment support of the agro-industrial complex of Ukraine are identified and disclosed. The development and positive dynamics of the agro-industrial complex depends directly on the search intensity and resources attraction in the long run at the regional and local levels. Thus, initiative rural communities, local self-government bodies, as well as small producers of agricultural products should be more actively involved in public-private partnerships. It is emphasized that in the countries with developed market economy, the investment process is characterized by a large share of attracted funds, among which loans occupy a significant place. Measures, aimed to stimulate investment in the agro-industrial complex, have been proposed.

Key words: investments, agriculture, investment activity, investment climate, agricultural investment problems, agricultural investment potential, AIC development.

Постановка проблеми. В умовах економічної глобалізації стабільність і розвиток підприємств агропромислового комплексу залежать від ефективності їхньої інвестиційної діяльності. Відомо, інвестиції виступають у ролі фундаменту

для забезпечення високої конкурентоспроможності українських агровиробників, важливої передумови успішної інтеграції України у світовий економічний простір, досягнення високого життєвого рівня сільського населення та продо-

вольчої безпеки держави. На загальнодержавному і регіональному рівнях завдяки інвестиціям створюються можливості для модернізації агропродовольчого комплексу, впровадження інновацій та винаходів, пов'язаних із технічним прогресом, підвищення якісних і кількісних показників господарської діяльності як на макро-, так і мікрорівнях. Від ефективності інвестиційної політики залежать перспективи розвитку й стан аграрного виробництва, рівень технічної оснащеності основними засобами аграрних підприємств, вирішення соціально-економічних проблем сільських громад.

Підтримка держави в інвестиційних процесах досить обмежена і має ситуаційний характер, а рішення щодо обсягів, джерел залучення інвестицій та їхнього використання приймається на рівні самих підприємств. Тому невід'ємною складовою системи заходів із забезпечення продовольчої та економічної безпеки країни в сучасному світі є державна підтримка аграрного сектору, оскільки вказана галузь суттєво залежить від погодно-кліматичних умов, ринкової кон'юнктури і цінової політики, а також багатьох інших чинників ендогенного та екзогенного характеру впливу.

На сьогодні аграрний сектор України забезпечує майже до 40 % валютних надходжень від усього експорту товарів та є надійним джерелом підтримання платіжного балансу країни. Це вагомий аргумент, на який має зважати держава у першочерговій підтримці вказаного сектору економіки.

Інвестиційна політика держави щодо сільського господарства в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів та обмежених можливостей держпідтримки інвестування, наявності високого рівня ризиків для проведення інвестиційної діяльності має бути спрямована на впровадження дієвих механізмів стимулювання залучення як вітчизняного, так й іноземного капіталу, створення ефективної системи управління інвестиційними процесами. Адже інвестиції виступають найвагомішим джерелом розвитку країни, забезпечують прогресивні зміни в економіці та поліпшують якість діяльності суб'єктів господарювання. Як зазначає І. І. Вініченко, необхідною умовою розвитку будь-якої галузі є цілеспрямована інвестиційна діяльність, яка полягає у прискореному оновленні матеріально-технічної бази, модернізації та інтенсифікації виробництва в господарствах, використанні новітніх технологій, розширеному відтворенні виробничого процесу та розвитку людського капіталу [3]. Крім того, додає Ю. О. Ярмоленко,

сучасний розвиток світового аграрного виробництва потребує перегляду низки методів і технологій виробництва для задоволення міжнародних вимог до якості та безпеки продуктів харчування, тому що саме поліпшення аграрної екологічної системи й розвиток органічного аграрного виробництва є ключовими пріоритетами у більшості країн світу, у тому числі європейських, а це потребує інвестицій [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Беззаперечна актуальність проблематики інвестиційного забезпечення аграрного сегмента національної економіки зумовлює підвищену увагу до себе з боку вчених і практиків. В Україні проблемам інвестування АПК присвячені праці багатьох науковців, серед яких А. В. Балян, О. О. Бондаренко, І. І. Вініченко, С. В. Герасимчук, С. О. Гуткевич, М. Я. Дем'яненко, О. Ю. Єрмаков, В. К. Збарський, Т. В. Калашнікова, Л. І. Катан, М. І. Кісіль, М. Ю. Коденська, М. Ю. Лупенко, М. Й. Малік, О. О. Непочатенко, П. Т. Саблук, І. І. Червен, В. С. Шибанін, В. В. Юрчишин, О. М. Ястремська, В. М. Яценко та багато інших.

Попри це проблема активізації інвестиційної діяльності сільськогосподарських суб'єктів господарювання України і надалі потребує ґрунтовного стратегічного дослідження.

Постановка завдання. Наше завдання полягало у дослідженні інвестиційного потенціалу агропромислового комплексу України, аналізі позитивних і негативних чинників впливу на обсяги іноземного й вітчизняного інвестування та розкритті можливостей щодо оптимізації викладених проблем.

Виклад основного матеріалу. Оскільки базовим сектором національної економіки України є АПК, то для ефективного його функціонування необхідні інвестиційні ресурси. На сьогодні динамічний та ефективний розвиток інвестиційної діяльності аграрного сектору є необхідною умовою стабільного функціонування та прогресу економіки. Агропромисловий комплекс України має всі шанси стати швидко зростаючою і найбільш інвестиційно привабливою сферою української економіки.

Сільське господарство забезпечує близько 9–13% ВВП, а сам аграрний комплекс є найбільшим джерелом валюти, що надходить державі та забезпечує міць української гривні. Але з метою розвитку агропромислового виробництва вимагає

щорічного залучення фінансових інвестицій у розмірі понад 100 млрд грн. У структурі кредитного портфеля банків 75% припадає на коротко- та середньострокові кредити, а довгострокове кредитування до 10–15 років взагалі не надається через відсутність спеціалізованої фінансово-кредитної інфраструктури, орієнтованої на обслуговування сільськогосподарського виробництва. Максимальний термін банківського кредитування на інвестиційні цілі – п'ять (індивідуально – до семи) років, але й ці пропозиції обмежені можливістю банків та вартістю таких фінансових ресурсів [10]. Тому питання ефективності використання інвестиційних коштів є актуальним та суспільно значущим і його вирішення неможливе без обґрунтованої, виваженої аграрної політики та відповідного правового забезпечення, нормативного регулювання у сфері суспільних відносин.

Україна, як і більшість європейських держав, вживає заходи з надання державної підтримки аграрному сектору економіки [6]. Але найбільше капітальних інвестицій вкладають у промисловість та інші види економічної діяльності. До прикладу, у 2018 р. частка інвестицій у промисловість становила 34,5 %, в інші види економічної діяльності – 26,3 %, а у сільське господарство – лише 11,4 % (табл. 1).

У 2018 році аграрний сектор генерував близько 13 % українського ВВП. Частка продукції

сільського господарства в загальному експорті України за 2018 р. склала 39,8 %, або рекордні 18,8 млрд доларів. Усього в АПК сьогодні зайнято близько 3 млн осіб (без урахування сезонних працівників).

За даними Державної служби статистики України, обсяг освоєних капітальних інвестицій в аграрний сектор економіки за 2018 р. порівняно з 2016 р. збільшився на 31 %. Варто зауважити, що найбільша частка інвестицій припадає на рослинництво – 56,6 % (табл. 2).

Попри вплив негативних чинників, виробництво продукції сільського господарства порівняно з харчовою промисловістю поки що залишається інвестиційно привабливим. Для прикладу, у 2018 році на гривню капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів припало 2,81 грн відповідних витрат у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг [5].

Зміна динаміки капітальних інвестицій у розвитку аграрного сектору останніми роками зумовлена комплексом чинників, у складі яких вплив негативних посилюється. Передусім в умовах війни бюджетні витрати на підтримку агровиробників скорочуються. Агрокомпанії надають перевагу інвестиціям у приріст оборотних активів, які хоча й приносять швидкі вигоди, але звужують перспективи стратегічного розвитку.

Таблиця 1

**Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності в Україні,
млрд грн***

Вид економічної діяльності	Рік			Відхилення, 2018 р. до 2016 р.	
	2016	2017	2018	+, -	%
Сільське, лісове та рибне господарство	50,5	64,2	66,1	15,6	130,9
у т. ч. сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	49,7	63,4	65,1	15,4	131,0
Промисловість	117,7	143,3	199,9	82,2	169,8
з неї виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	21,3	18,9	30,2	8,9	141,8
Будівництво	44,5	52,2	56,0	11,5	125,8
Гуртова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	29,9	33,7	51,8	21,9	173,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	25,1	37,9	50	24,9	199,2
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,4	2,1	2,7	1,3	192,8
Інші види економічної діяльності	90	115	152,2	62,2	169,1
Усього	359,2	448,4	578,7	219,5	161,1

*Розраховано за даними [7, с. 23].

Таблиця 2

**Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності
в АПК України***

Вид економічної діяльності	Рік						Відхилення, 2018 р. до 2016 р.	
	2016		2017		2018		+, -	%
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%		
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	49,7	70,0	63,4	77,0	65,1	68,3	15,4	131,0
Рослинництво, всього	41,8	58,9	55,2	67,1	54,0	56,6	12,2	129,2
у т. ч.: вирощування однорічних і дворічних культур	40,9	57,6	54,2	65,9	52,5	55,1	11,6	128,4
вирощування багаторічних культур	0,9	1,3	0,9	1,1	1,4	1,5	0,5	155,5
відтворення рослин	0,04	0,1	0,1	0,1	0,08	0,1	0,04	у 2 р.
Тваринництво	6,4	9,0	7,0	8,5	9,4	9,9	3,0	146,9
Змішане сільське господарство	0,4	0,6	0,3	0,4	0,4	0,4	0	100
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	21,3	30,0	18,9	23,0	30,2	31,7	8,9	141,8
Усього	71,0	100	82,3	100	95,3	100	24,3	134,2

*Розраховано за даними [9].

Слід зауважити, що особливості агропромислового комплексу характеризуються високим рівнем ризиків інноваційних процесів, а саме: ризик фінансування науково-виробничих результатів, невизначеність попиту на інноваційну продукцію, ризик тимчасового розриву між витратами й результатами виробництва. Оцінка ситуації в АПК свідчить про те, що активізація інноваційної діяльності без реалізації системи заходів фінансового оздоровлення і поетапного відновлення виробництва стає практично неможливою.

Відомо, що ставки відсотків за кредитами вищі за рентабельність витрат у більшості інвестиційних проєктів, надходження прямих іноземних інвестицій майже припинилося, а обсяги залучення зовнішніх джерел для фінансування значно скоротилися. Тому розвиток і позитивна динаміка АПК безпосередньо залежать від інтенсивності пошуку й залучення ресурсів на довгострокову перспективу на регіональному та місцевому рівнях. Так, до участі державно-приватного партнерства мають активніше долучатись ініціативні сільські громади, органи місцевого самоврядування, а також дрібні виробники аграрної продукції. З метою нарощення доданої вартості в кінцевому продукті потребує подальшого дослідження

питання більшої локалізації виробництва й оброблення товарів сільського господарства. Досвід країн із ринковою економікою свідчить про те, що інвестиційний процес у них характеризується великою часткою залучених коштів, серед яких значне місце посідають кредити та субсидії [2].

Що ж стосується кредитування підприємств АПК у 2018 році, то із передбачених планових асигнувань за бюджетною програмою здешевлення кредитів у сумі 266 млн грн Мінагрополітики через органи Державної казначейської служби були спрямовані до областей бюджетні кошти в сумі 265,9 млн грн, які фактично використано. Загальна кількість підприємств-позичальників, які скористались у 2018 році програмою здешевлення кредитів, склала 719 підприємств, котрі залучили як коротко-, так і середньострокові кредити [8].

Спрямовані бюджетні кошти дали змогу здешевити кредити загальним обсягом понад 9,1 млрд грн, у т. ч. близько 8,0 млрд грн короткострокових і понад 1,1 млрд грн середньострокових кредитів. Найбільші обсяги кредитів залучили підприємства-позичальники Харківської (1,2 млрд грн), Київської (1,1 млрд грн), Черкаської (848,4 млн грн), Хмельницької (678,3 млн грн) і Тернопільської (673,4 млн грн) областей.

Кожен інвестор у виборі цільового проекту надає перевагу надійності, швидкій окупності і перспективі високого прибутку. На другому плані – мінімальна залученість у процес на підготовчому етапі і повна відповідність законодавству. Для інвестора однією з основних особливостей аграрних підприємств як об'єкта інвестування є різниця в часі між вкладеними фінансовими ресурсами та отриманням прибутку від господарської діяльності, яка виникає через розбіжності між робочим періодом (обробіток земель, садіння та засівання, догляд за рослинами, збір врожаю) та періодом виробництва продукції, який відбувається під впливом природних чинників (ріст і дозрівання рослин).

Для потенційних інвесторів низька привабливість аграрного виробництва визначається складним фінансовим становищем переважної більшості безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції, звуженістю або відсутністю взагалі предмета застави, якими нині виступають лише основні фонди з низькою їхньою ліквідністю внаслідок високого ступеня морального та фізичного зносу. Інвестування більшості аграрних формувань характеризується нестійким фінансовим становищем і низькою платоспроможністю, що зумовлює особливості управління інвестиційною діяльністю та гостру необхідність залучення інвестицій з метою фінансового оздоровлення суб'єктів господарювання. Оскільки сучасна аграрна економіка є не лише галуззю виробництва, а й способом життя сільського населення, то важливою особливістю інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств є потреба в інвестуванні соціальної сфери та інфраструктури сільського господарства [1]. Тому для покращання інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності економіки загалом, а також відмова країни від експортно-сировинної орієнтації заради переробної промисловості та побудови нової індустріальної моделі господарювання.

Незважаючи на труднощі, які потрібно долати підприємствам АПК, доцільно вживати додаткові заходи щодо активізації інвестиційних процесів в аграрній сфері. Не слід забувати, що підтримка розвитку аграрного сектору економіки і сільських територій була найважливішою складовою економічної політики усіх країн, які досягли успіху в розвитку.

Для поліпшення становища аграрного сектору країни Уряд вживає низку заходів, однак це не забезпечує суттєвого якісного результату. Основною проблемою є відсутність дієвого механізму виділення фінансових ресурсів для покращання інвестиційного клімату аграрних підприємств із державного бюджету та контролю за їхнім використанням [4].

Ситуація, що склалася в аграрному секторі, зумовлює низку викликів, основними з яких є необхідність поліпшення умов ведення бізнесу, проведення якісних перетворень, які забезпечуватимуть підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринку, продовольчу безпеку держави і наближення до європейської політики у сфері сільського господарства.

Висновки. За результатами дослідження доходило висновку про те, що інвестиційний клімат аграрного сектору економіки є достатньо привабливим і має широкі перспективи для коротко- та довгострокового залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Оскільки реальні інвестиційні ресурси для сільського господарства є вкрай необхідними, то активізація і мобілізація всіх можливих каналів інвестування може стати одним із найважливіших шляхів виходу країни з економічної кризи. Зрозуміло, що процес впливання інвестицій сповільнений через політично-економічну нестабільність, яка спричинена міждержавним збройним конфліктом на сході України та окупацією АРК. Але навіть за несприятливих умов доцільно вживати додаткові заходи з нарощування інвестицій, особливо в аграрну сферу, яка впливає на розвиток усієї економіки, тобто приводить до позитивних мультиплікативних ефектів у всіх секторах економіки. Тому держава має чітко визначити основні пріоритети розвитку сільськогосподарського виробництва, вдосконалити законодавство стосовно інвестування, забезпечити прозоре фінансування агропідприємств та ефективне використання інвестицій, відрегулювати запровадження доступного дешевого кредитування для малого і середнього аграрного бізнесу, реально проводити активну регіональну політику щодо підтримки сфер АПК і, що не менш важливо, чітко визначитись у законодавчо-нормативному порядку щодо обігу земель сільськогосподарського призначення на користь збереження й примноження національного багатства, а не на меркантильне культивування інтересів окремих олігархічно-корумпованих

структур чи диктування умов монополістом, який заволодіє значними земельними ресурсами через їхню низьку купівельну ціну.

Отже, інвестування у розвиток агропромислового комплексу є пріоритетною передумовою економічного підйому України, а правильна державна політика у сфері регулювання сільськогосподарського виробництва може значно вплинути на розподіл світового багатства і вивести нашу країну зі стану бідності.

Бібліографічний список

1. Безуглий М. Д., Зубець М. В. Економічні аспекти реформування аграрно-промислового комплексу України. *Агроінком*. 2011. № 4–6. С. 4–13.
2. Бичихін Є. В. Залучення іноземних інвестицій у сільське господарство України на партнерських засадах в умовах децентралізації. *Наукові праці НДФІ*. 2017. Вип. 2. С. 132–144.
3. Вініченко І. І. Амортизаційна політика в інвестиційній діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2007. № 8. С. 3–6.
4. Волчанська Л. В. Особливості аграрних підприємств як об'єкта інвестування. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. [зб. наук. пр.] /

НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. І. М. Долішнього НАНУ»; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2016. Вип. 4 (120). С. 88–92.

5. Динаміка капітальних інвестицій в аграрний сектор економіки. URL: <http://naas.gov.ua/> (дата звернення: 06.02.2020).

6. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Мінагрополітики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua> (дата звернення: 23.01.2020).

7. Сільське господарство України: стат. зб. 2018. Київ: Державна служба статистики, 2019. 402 с.

8. Стан фінансування АПК у 2018 році. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/> (дата звернення: 23.01.2020).

9. Статистичний бюлетень: Капітальні інвестиції в Україні. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.01.2020).

10. Траханов І. П. Проблеми інвестиційного забезпечення підприємств АПК України та перспективи його розвитку. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/> (дата звернення: 12.02.2020).

11. Ярмоленко Ю. О. Інвестиції в сталий розвиток аграрного виробництва: стан, проблеми та напрями їх вирішення. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2017. № 1 (53). С. 57–67.

Стаття надійшла 28.02.2020